

Overweging zondag 9 augustus 2009

Vierde dienst in een serie van vier over de Tien Geboden

'Ik heb genoeg'

Lezingen uit Deuteronomium 5: 19, 21-22 en Matteus 6: 19-21, 24-33

Verkondiging:

Gemeente van onze Heer,

op het eerste gezicht *lijken* de beide geboden wel wat op elkaar.

Beiden gaan over het bezit van een ander, dat je niet zo maar of bewust mag afpakken.

Dat ze in de Tien Geboden staan, is niet zo verwonderlijk.

Dingen van een ander stelen, maar ook jaloezie en begeerte; ze zijn al zo *oud als de mensheid* zelf.

Maar waarom op deze manier, bijna *dubbelop*? Niet stelen, maar *ook* niet begeren?

Toch is er geen sprake van herhaling.

Het eerste, 'Steel niet', hebben wij ook in ons wetboek staan. Net als het verbod op doden, is het een *algemeen geaccepteerde regel*. Je mag niet iets nemen dat eigenlijk van een ander is. Punt. Er zijn maar weinig mensen die als je ze ernaar zou vragen, dit zullen ontkennen.

Al is het natuurlijk de *werkelijkheid* dat er voortdurend door heel veel mensen toch gestolen wordt. En dan gaat het echt niet alleen om winkeldiefstal, of om inbraak. Daar kom ik straks op terug, want stelen is heus niet voorbehouden aan mensen met zwarte bivakmutsen op.

De Bijbel is er in ieder geval ook *duidelijk* over. Op het stelen van andermans zaken staan *zware straffen*, zo lezen we in Exodus en Deuteronomium verschillende keren. Niet alleen een 'oog voor een oog' en een 'tand voor een tand', maar vaak zelfs meer. Steel je één koe, dan moet je er vier voor terugbetalen.

Van *oorsprong* had dit gebod alles te maken met *slavenhandel* en mensenroof. Daar gaat het hier allereerst over: Een mensenleven is *heilig*, dat pak je niet af. Ondanks alle verschrikkelijk onmenselijke dingen die er ook in dat Oude Testament staan, is dit toch een *kernregel*. Blijf af van een mens zijn bestaan, zegt het 7^e gebod. In het 10^e gebod komen daar de dingen bij die we als 'bezit' zien: huis, vee, en voor ons tegenwoordig moeilijk indenkbare, ook vrouw en kinderen.

Helaas is die oude slaven-context nog steeds *actueel*; in onze 'moderne' bestaan gaan we met mensenlevens om op beestachtige wijze. In het sekstoerisme, in de kinderarbeid.

De Bijbel stelt *eenvoudig*: Je blijft af van andermans bezit, andermans leven. En veel meer dan in onze tijd en samenleving, betekent het gebod dat je af moest blijven van de *basisvoorwaarden* van iemands leven. Men had vroeger geen dure meubels, apparatuur of kunst aan de muur. Je mag niet komen aan een andermans huis, zijn vee, zijn kinderen, enzovoorts.

Het tweede gebod is een beetje zwak vertaald met: 'Zet uw zinnen niet op de vrouw van een ander, en laat evenmin uw oog vallen op zijn huis, of op zijn akker, zijn slaaf, zijn slavine, zijn rund of zijn ezel, of wat hem ook maar toebehoort.' Dit is echter geen herhaling, maar een *intensivering* van het voorgaande.

De Bijbel stelt onomwonden vast dat je niet alleen niet mag stelen, maar dat je ook *niet mag verlangen, begeren* naar wat van een ander is. En dat is veel verdergaande dan ons wetboek van strafrecht. Dat spreekt zich daar niet over uit, *kan* zich er ook niet over uitspreken.

Maar voor God gaat het blijkbaar dus ook om je *gezindheid*. Wat leeft er in je hart, waar liggen je verlangens? Zijn die zuiver?

Jezus volgt eveneens die weg, en is daar heel erg *radicaal* in. Om te voorkomen dat geloof en godsdienst vastlopen in allerlei wetten en al dan niet strafbare feiten. Het gaat om je hart, om je bezieling. En uiteraard *onnavolgbaar* zegt hij dan ook:

ˆAls je oog je op de verkeerde weg brengt, ruk het dan uit: je kunt beter met één oog het koninkrijk van God binnengaan dan in het bezit van twee ogen in de Gehenna geworpen wordenˆ.

In de *katholieke leer* worden in verband met deze twee geboden de hoofd- of doodzonden ˆHebzuchtˆ en ˆGierigheidˆ genoemd. Beiden zijn vormen van *obsessief* gedrag- en gedachtegoed. Van een *drang* en *dwang* om controle over alles; alles willen hebben, niets willen verliezen, een ander niets willen of kunnen gunnen.

Hebzucht is een *interne honger*, die in principe niet strafbaar is, maar die niet te vullen is met *externe* zaken. En hebzucht kan leiden tot diefstal, oorsprong zijn van tal van onwettige praktijken.

En alhoewel we het waarschijnlijk niet meteen van onszelf zullen vinden dat we *hebzuchtig* zijn, toch is het een immens probleem waar bijna iedereen mee worstelt. Heus niet dat we allemaal van alles willen en hebben en graaien, soms wel, maar wij zijn nu eenmaal mensen die heel erg kijken naar het ˆhebbenˆ en niet naar het ˆzijnˆ. Zijn-zucht zou ook niet zo problematisch zijn. Hebzucht, *te veel* willen hebben, of *denken* te moeten hebben, doet dat wel.

De *psycho-analyticus Fromm* zag dat heel duidelijk bij mensen: Mensen definiëren zichzelf met allerlei uiterlijkheden, omdat ze zichzelf ook *geen eigenwaarde* toekennen. Het zit ook heel diep in onze maatschappij. Op de vraag om iets over je zelf te vertellen, antwoorden wij vaak met wat we doen en gepresteerd hebben, en in eerste instantie niet met wie we zijn, wat onze karaktereigenschappen zijn, en wat we belangrijk vinden in ons leven.

Deze twee geboden doen ons zo als vanzelf nadenken over de *verhouding* in ons leven tussen ˆhebbenˆ en ˆzijnˆ. Over de vaak *verstoorde relatie* tussen die twee. Stelen kan ook stelen bij *jezelf* zijn: te veel willen of verlangen van jezelf. Jezelf afmeten aan bezit, prestatie of wat voor uiterlijk iets dan ook.

De Tien Geboden bepalen ons dus bij onze drijfveren, ons *gezindheid*. Ook die haast strafrechtelijke regel ˆSteel nietˆ, krijgt een extra dimensie. Doordat het om je hele leven gaat, om ons onvermogen om een balans te zoeken tussen hebben en zijn, tussen tevreden zijn en altijd maar meer willen.

Jezus was zoals gezegd daar heel radicaal in. Veel radicaler dan wij ook zouden kunnen zijn. Daarom moeten we zijn woorden dan ook niet letterlijk verstaan, maar vooral als aansporing om *niet vanuit de regel* te leven, of wat voor regel dan ook, maar vanuit het hart en de ziel. Vanuit een leven met God.

Jezus relateert aards bezit, en leert ons te leven vanuit dankbaarheid en genade. Leef alsof dit *je laatste dag* zou zijn, hang niet aan de dingen van hierbeneden. Diezelfde Fromm merkte ook eens heel scherp en confronterend op, dat wij mensen eigenlijk *verliefd zijn op de dood*, doordat we zo vast zitten aan allerlei vergankelijkheid. Doordat we zoveel waarde hechten aan *dode* dingen.

De woorden worden er zo *niet makkelijker* op. De Tien Leefregels gaan heel wat verder dan zo maar een stel regels die je na moet leven of af kunt vinken. Ze roepen op tot een *levenshouding*, een bewustwording. Jezus leefde dat ook voor aan de mensen; één zijn met God en met elkaar is een zaak van het hart, van geloof.

Twee opmerkingen nog bij deze bijzondere geboden.
Twee *vragen*, om preciezer te zijn.

Want wat is *stelen* nu eigenlijk echt?

Stelen is *meer* dan mannetjes in bivakmutsen en stelen kun je ook van *jezelf*, zoals ik al zei. Het woord van God over stelen zou ook aan het denken moeten zetten over ons eigen gedrag, over hoe wij aankijken tegen wat we denken dat *van ons* is, of waar we menen *recht* op te hebben.

Want stelen wij niet van de *volgende generatie*, met al onze troep, onze uitgewoonde aarde, de schulden, enzovoorts?

Stelen wij niet voortdurend van andere, zogenaamde *derdewereldlanden*?

Stelen wij niet van *onzelf* en van *andere mensen*, door of veel te hard te werken, of door ze aan de kant te schuiven, omdat ze nu eenmaal wat ouder zijn, of omdat het bedrijf winst moet maken?

Een *kind* dat een kleurpotlood steelt uit de winkel wordt in die zin eerder als dief gezien dan een *topmanager* die door grote reorganisaties een bedrijf weer ´gezond´ maakt, door tienduizenden mensen te ontslaan.

Ik moet *oppassen* met wat ik zeg, want ik ben geen expert, en het is heel makkelijk om dit allemaal te zeggen. Het enige dat hier *ook* gevraagd wordt, denk ik, is dat we oppassen met wat wij denken dat van ons is, en met wat stelen betekent.

Het gebod zegt namelijk alles over hoe wij denken over *bezit* en *eigendom*. En *hoe dan ook* wordt dat in deze wereld toch voornamelijk bepaald door een hele kleine groep, door macht en door geld. Dicht bij ons in de buurt.

Een leerzaam iets vind ik dat geval de manier waarop sommige *indianenstammen* met de aarde omgaan, met *moeder Aarde*. De Sioux-stam bijvoorbeeld, kent geen woordje voor ´mijn´. Zij kunnen eenvoudigweg niet zeggen ´mijn paard´, of ´mijn land´. Iets jezelf toe-eigenen is voor hen onvoorstelbaar, zelfs reden om uit te sluiten.

Terecht kunnen we daarom stellen dat ook dit korte gebod, dat *zo overduidelijk* lijkt, vooral gelezen en verstaan moet worden vanuit de achtergrond van de bevrijding. Teveel willen hebben, maar ook teveel bezitten kan een regelrechte vorm van slavernij zijn. Zowel in materieel als immaterieel opzicht.

De *tweede* en laatste vraag:

Wat moeten we nu verstaan onder *begeren*, of *je zinnen zetten* op? En, doet niet ieder mens dat, sterker nog, is het niet voorwaarde om te verlangen, te begeren, omdat er anders niets meer is om voor te leven?

De *kerk* en de traditie hebben altijd heel *vies gesproken* over begeerte en verlangen. Te vies, en met als gevolg schuldcomplexen, taboesferen en buitensluiting. Maar begeerte en verlangen zijn heel *gezond*. Ieder mens doet het, en juist er veroordelend over spreken doet niemand goed. Het is alleen zaak er ook gezond *mee om te gaan*, ´er de juiste wegen voor aan te leggen´, zo las ik bij de bekende Rotterdamse dominee Hans Visser.

Het *probleem* is natuurlijk duidelijk: Wanneer begeren of verlangen tot obsessief gedrag leidt, gaat het mis, vaak *flink* mis. Maar verlangen doet en moet een mens! Misschien is verlangen, en in dit geval verlangen naar God, wel het begin van alle geloof.

Kijk ook maar naar *kleine kinderen*: Die willen altijd hebben wat een ander kind heeft, ik zie het zelf bij mijn oudste dochter. Het hoort nu eenmaal bij het groter worden, bij het mens worden en mens-zijn.

Het tiende en laatste gebod is zo opnieuw een *grensaanduiding* ter bescherming van het leven, van *ons leven*. Het somt de basis op van ieder mens; een huis, een plek om te zijn, mensen om je heen, voorwaarden om te kunnen leven en bestaan.

De Tien Geboden. Geen wetboek, geen strafregels.

Wel een voortdurend *appel*, woorden ook om als mens *heel* te worden, mens te worden zoals God dat voor ogen heeft. Woorden van leven.

In de naam van de Vader, Zoon en Heilige Geest. Amen.